

TWEEDE WERELDOORLOG

Ooggetuigen van de bevrijding

Deel 1

Zo begon het

Verder lezen - Inleiding:

Die persoonlijke belevenissen vóór en rond de dag van de luchtlanding van de geallieerde strijdkrachten op 17 september 1944, geven in veel gevallen een indringend beeld van de gemoedstoestand van de betrokkenen. Het verlangen om weer vrij te zijn, niet meer bang te zijn dat er iemand wordt opgepakt, de angst voor vallende bommen, neerstortende vliegtuigen en de onzekerheid hoe het familieleden vergaat. De blijheid bij het zien van de enorme luchtmada en het later passeren van de geallieerde troepenmacht, is voelbaar. Als de Duitse troepen wekenlang heftige weerstand gaan bieden, proef je eveneens de diepe angst in donkere schuilkelders. Kortom, het is een verhaal van mensen geworden. Vanwege de omvang van het verhaal hebben we in overleg met de heemkundige kring een splitsing gemaakt. Deel 1 gaat over het leven in de oorlog tot de luchtlandingen; deel 2 geeft een beeld van de oorlog in het centrum, tot en met het einde van de oorlog.

Bij het samenstellen van dit verhaal heb ik dankbaar gebruikt gemaakt van dagboeken, geschriften, boeken en getuigenissen van vooral Rooise ooggetuigen. Fragmenten uit deze geschriften versterken elkaar en vullen elkaar op diverse plaatsen verrassend aan. Om de fragmenten te kunnen plaatsen in het grotere beeld van deze periode, heb ik algemene informatie toegevoegd.

Uiteraard heb ik de dagboekfragmenten zoveel mogelijk gecontroleerd en waar nodig, vooral door middel van toelichtingen [zie kleine cijfers], aangevuld met andere, voor ons ter beschikking staande bronnen zoals boeken, kranten, affiches, foto's, archiefmateriaal, etc. Deze toelichtende teksten heb ik aan het einde van elk hoofdstuk weergegeven.

Aan de visies, meningen of uitlatingen van de ooggetuigen, heb ik niets veranderd om hun authenticiteit te behouden. Zij behoren toe aan de oorspronkelijke schrijver of schrijfster. Hun teksten heb ik steeds cursief weergegeven. De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de toelichting bij elk hoofdstuk.

Antoon Buiting

1. De ooggetuigen

2. Leven onder bezetting

3. Voortekenen dienen zich aan

4. De luchtlandingen

1. De ooggetuigen

* **Mevr. Van Diessen - de Wit:** op 10 januari 2009 overleed in Boskant mw. Van Diessen - de Wit. Ze was in het jaar 1944, 21 jaar oud. Bij het ontruimen van de ouderlijke woning vonden haar kinderen in de la van een oude kast op zolder een schrift, een speciaal schrift met harde kaft, dat in de naailes werd gebruikt om patronen te tekenen. Toen ze dat schrift openmaakten, bleek het een zeer gedetailleerd, persoonlijk oorlogsdagboek te bevatten dat begint op 1 januari 1944 en eindigt september 1947. Bijzonder is dat zij in die periode bij de familie Barten (1) in 'De Gouden Leeuw' aan de Markt (2) werkte én woonde, en zodoende een scala aan gebeurtenissen in het centrum van Rooi direct voor haar ogen zag voltrekken.

* **Gerard Boleij:** ook Gerard Boleij legde o.a. de oorlogsgebeurtenissen op een bijzondere en minutieuze wijze vast in een boek, dat naast ooggetuigenverslagen ook tal van foto's, kaarten en documenten bevat. Gerard woonde toen op Den Dijk, zoals hij het steevast noemde, oftewel De Borchmolendijk.

* **Jan Hulsen:** verder registreerde Jan Hulsen uit het Kremsele [Boskant] zijn belevenissen tijdens de oorlog, voor het nageslacht, in heldere taal. Een deel ervan is destijds in de 'Midden Brabant' gepubliceerd.

* **Maria van Breugel:** de zus van wijlen August van Breugel, begon enkele weken vóór de bevrijding met het schrijven van een dagboek. Zij woonde toen bij haar tante Anna van de Laar op het adres Dijk A77 [tussen Molenwiel en Hambrug].

* **Koos van Schaik:** Rode Kruisverpleegster Koos van Schaik, in 1917 geboren in Oegstgeest, verhuisde met het gezin in 1930 naar Heer in Limburg. In juli 1944 wordt Koos van Schaik, samen met haar vriendin Willy Ogg, door het Rode Kruis voor twee maanden in Sint-Oedenrode geplaatst. Daar zijn in het buurthuis 'Ons Huis' en klaslokalen van de meisjesschool, ruimten ingericht als evacuatiehospitaal, speciaal voor ouderen en gehandicapten, die waren geëvacueerd uit Wassenaar en Zeeland wegens aanleg van de verdedigingslinie de 'Atlantikwall'. Koos van Schaik hield nauwgezet een logboek bij van o.a. haar periode in Sint-Oedenrode. Eerst richtten de Duitsers en later de Amerikanen in het 'Odagesticht' een veldhospitaal in. Op basis van de Conferentie van Genève mochten de Duitse artsen en hospitaalsoldaten én beide Rode Kruisverpleegsters hun werk voortzetten. De notities van Koos van Schaik leveren een unieke kijk op vanuit deze invalshoek.

Na de oorlog ontving zij van het Rode Kruis hoge onderscheidingen. Haar oorlogsdagboeken zijn in 2005 verschenen in het boek 'Vriend en Vijand', uitgegeven door 'Uitgeverij De Banier'. Deze uitgeverij verleende toestemming om fragmenten uit de dagboeken te publiceren. Koos van Schaik overleed op 12 september 2007 in de VS.

* **Janus van Kuijk:** woonde tot maart 1943 in zijn ouderlijk huis op 't adres D56 in Sint-Oedenrode, gehucht Zwijnsbergen, en daarna tot augustus 1955 als boerenknecht bij Dorus Swinkels in Sint-Oedenrode, in het gehucht Everse, nu Achtersteeg 3. Later is hij naar Nuenen verhuisd. Hij heeft zijn belevenissen in de oorlogsperiode gedetailleerd vastgelegd, met ondersteunende informatie van zijn broer Harry.

* **Wim van Keulen:** hij kwam uit Heerlen en was met zijn familie ondergedoken op Rijsingen; afwisselend bij Janus en Bet van der Meijden in de boerderij (Rijsingen B41) en bij klompenmaker Jan van Kuijk (Rijsingen B43). Zijn ouders met hun twee kinderen moesten wegens verraad in Sint-Oedenrode onderduiken, omdat zij adressen regelden voor o.a. joodse mensen en zorgden voor neergeschoten geallieerde piloten.

* **Marinus J. Verhoeven:** hij was melkventer in dienst van zijn vader. Hij was lid van de z.g. 'Burgerwacht' in Sint-Oedenrode. Dat was een instelling waar burgers zich vrijwillig inzetten om onder leiding van het gemeentebestuur, bij calamiteiten te worden ingeschakeld ter bescherming van de burgerbevolking. Marinus Verhoeven was lid van het verzet en kreeg voor zijn hulp aan Amerikaanse soldaten, na de oorlog een persoonlijke bedankbrief van president Eisenhower.

* **Adriaan van Breugel:** [geboren in 1908 in Sint-Oedenrode], woonde in Nijnsel en schreef een uitgebreid verslag van de Bevrijdingsdagen aan zijn schoonfamilie Holtkamp, in Schipluiden.

* **Verder heb ik informatie verwerkt van:**
Gabriël van der Kaay, pater-Damiaan De Groot, pastoor Van de Ven, Jos Kuipers, Harry van Kuijk, Wim Hermans, een niet met naam bekende kloosterzuster van het 'Odagesticht' en Wim van Rooij.

Mocht ik iemand bij deze opsomming niet hebben vernoemd, dan is dat abusievelijk en zonder enige opzet gebeurd.

Toelichting

(1) Piet Barten, uitbater van 'De Gouden Leeuw' aan de Markt, sneuvelde als Nederlandse militair tijdens de Duitse inval op de eerste oorlogsdag, nl. op 10 mei 1940 in Maasbree/Blerick. Al op die eerste dag braken de Duitse troepen door de matig verdedigde Maaslinie en ook de verder in het binnenland gelegen Peel Raamstelling viel op 10 mei.

(2) Tijdens de bezetting werd 'De Gouden Leeuw' veelvuldig door officieren van het Duitse leger gebruikt om er te verblijven, te vergaderen en de maaltijden te gebruiken. Na de bezetting namen de geallieerden hun plaats in.

2. Leven onder bezetting

Vliegtuigen zaaien dood en verderf

Rooi ondervond de nabijheid van het vliegveld Eindhoven, onder andere door de vele vliegtuigen die het vliegveld bestookten en die over Rooi aanvlogen. Daarbij werden verschillende vliegtuigen een prooi van de Duitse afweer, die o.a. aan het Everse Akkerpad een luisterpost (3) had geïnstalleerd.

De bezetters lieten affiches aanplakken om te waarschuwen tegen de 'Engelse Vliegers'. De waarschuwing om in huis te blijven hielp echter weinig als er geen afdoende schuilplaats was.

Mevr. Van Diessen schrijft:

'Zaterdag 22 april 1944: Van zaterdag op zondag werd er veel gevlogen. Ook werden er vliegtuigen naar beneden geschoten.'

Zondag 23 april 1944: Ik ben naar het vliegtuig wezen kijken dat gevallen is bij de weduwe Van Rooij bij het zwembad. Acht jongens en mannen werden door de moffen uit de toeschouwers gepikt en moesten onze omgekomen vrienden mee gaan ophalen van het veld, in de kist doen en toen de kisten op de wagen zetten.'

Woensdag 14 juni 1944: Opnieuw veel vliegtuigen. Het vliegveld van Eindhoven werd hevig gebombardeerd.'

Vrijdag 16 juni 1944: Om middernacht heftige bombardementen. We hebben weer lange tijd in de kelder door moeten brengen.'

Woensdag 28 juni 1944: Vannacht is er een Duits vliegtuig op het huis van weduw Van de Ven inde Sluitappel neergekomen. Lien, Mien en hun broer Antoon zijn dood.'

Op het bidprentje in het dagboek van Gerard Boleij staat dat zij toen 21, 19 en 18 jaar oud waren.

Gerard schrijft, dat...

'moeder Van de Ven uit de boerderij kon ontsnappen, maar wel flinke brandwonden opliep. De vier inzittenden van het vliegtuig kwamen eveneens om het leven (4). Heel de boerderij werd verwoest, mede omdat de aanwezige Duitsers geen toestemming zouden hebben gegeven om de brandweer te waarschuwen. Pas rond 10 uur in de morgen mocht er geblust worden, maar toen restte er alleen nog een hoop rokend puin.'

Pastoor Van de Ven schreef in 1995 dat de brandwonden van zijn moeder door dokter Alkemade en een verpleegster, wekenlang op zo'n kundige wijze werden verzorgd, dat ze er geen littekens aan over hield.

Ondanks de heftige oorlogssituatie ging het leven gewoon door!

Zo lezen we dat er op vrijdag 30 juni 1944 gewoon een paardenkeuring was en dat er op zaterdag 3 en zondag 4 juni op de Markt een zweefmolen stond. Daar werd overigens nauwelijks gebruik van gemaakt, omdat de Rooise NSB

dit had georganiseerd ten behoeve van de Winterhulp Nederland (5). Er werd op zondag 2 juli 1944 gewoon gevoetbald. Toch is de oorlog dichtbij, want mevr. Van Diessen schrijft:

'Na afloop van het voetballen naar het neergestorte vliegtuig bij Thijs de Brouwer wezen kijken.'

Keihard ingrijpen Duitsers

Niemand is zijn of haar leven zeker, ook niet op de feestdag van Maria ten Hemelopneming. Mevr. Van Diessen noteert in haar dagboek:

'Dinsdag 15 augustus Maria Hemelvaart: de eerste Damiaan uit Rooi, pater Van Dijk uit Rijzingen, heeft zijn eerste H. Mis opgedragen. Toen de mis was opgedragen begon er een heftig bombardement op Eindhoven. De moffen hebben vandaag veel onderduikers opgepakt. Het was een angstige dag. Op donderdag 17 augustus 1944 werden er honderd arbeiders aangewezen, die verplicht werden om op de vliegvelden te gaan werken. Dat was erg gevaarlijk vanwege de vele bommen die er vielen. Die arbeiders ondervonden dit aan den lijve, want de volgende dag werd Eindhoven opnieuw doelwit van een zwaar bombardement.'

Leden verzet opgepakt door verraad

Mevr. Van Diessen maakt melding van arrestatie:

'Dinsdag 23 augustus 1944: Gerard Bouwman en Tinus Boeren zijn vandaag opgepakt. Ze hebben ze opgehaald omdat zr voor bonnen zorgen voor de onderduikers.

Marinus Verhoeven geeft nadere bijzonderheden over deze arrestatie én zijn bezoek aan de gevangenis:

'De familie kreeg bericht dat Tinus Boeren, samen met Bouwman en nog twee verzetsmensen - Dubois en Dekkers - in de gevangenis in Den Bosch (6) waren opgesloten. Vanwege mijn verplichtingen t.o.v. deze familie ging ik op hun verzoek, de volgende dag reeds met Tinus' zuster Marie naar Den Bosch om Tinus te bezoeken en hem kleren en vooral schoon ondergoed te bezorgen. Hij was nl. in overall en op klompen meegenomen en had geen kans gekregen zich nog om te kleden. Het was voor mij een reis met grote risico's. Tinus had nl. nog slechts een zuster thuis, die reeds was getrouwd. De al wat oudere ouders stonden er wel op dat ik meeding - voorzien van mijn valse papieren. Ik was de verloofd van Marie, als daar ergens om gevraagd zou worden. Bij de gevangenis aangekomen, werden we binnengelaten door de zware voordeur die gelijk weer op slot ging. Ik dacht, hoe komen we hier weer uit. We moesten in 'n kamertje wachten, waar de directeur ons te woord zou staan.

Deze meneer stond ons vriendelijk te woord. Op onze vraag of wij Tinus mochten zien en spreken, kregen we het antwoord dat dit in ieder geval niet kon. Hij vertelde ons dat dit gevangenen waren van de Duitsers en hij hierover niets had te zeggen. De door ons meegebracht verschoning en eten, zouden worden afgegeven door een van zijn bewakers. De bewaking deze ook de Duitsers zelf, volgens zijn zeggen. Hij raadde ons aan niet verder aan te dringen en te vertrekken. Onverrichter zake zijn we huiswaarts gekeerd. Op

de Pettelaar werden we aangehouden door de Duitsers. 'n Feldweibel pakte mij bij mijn vestje en snauwde mij toe "Was machst Du hier?" Mijn antwoord was: "Wir gehen nach Hause und sind auf Besuch gewesen im Krankenhaus." Ik weet niet meer precies wat hij toen in het Duits zei, maar het kwam erop neer: "Sodemieter op!" Tegen vijf uur kwamen we thuis bij de ouders Boeren aan.

Gabriël van der Kaay krijgt een opdracht

Begin september 1944 wordt verzetsman Gabriël van der Kaay door een contactpersoon van de ondergrondse benaderd, ene Piet, en erop uit gestuurd om een gebied onder de gemeenten Rooi, Son en Best te verkennen. Later werd duidelijk dat dit het latere landingsterrein van de geallieerden werd. In het Eindhovens Dagblad van 30 maart 1994 vertelde Gabriël: *'Uren heb ik daar rond gelopen om alles te noteren, maar toen ik via Son terug wilde keren, werd ik door de Duitsers teruggestuurd. Mijn bevinden heb ik diezelfde dag nog doorgegeven aan de contactpersoon. Je kunt begrijpen hoe verrast ik was dat een korte tijd later de landing daar plaatsvond.'*

Geallieerden rukken op, de spanning is te snijden

Mevr. Van Diessen schrijft op zondag 3 september 1944 in haar dagboek: *'Nog nooit heb ik zoveel vliegtuigen in de lucht gezien als vandaag en nog nooit hebben de moffen zo erg gevuurd. Het is geen minuut stil. Af en toe lopen we hard naar den schuilkelder. In de afgelopen 5 jaren hebben de mensen die [schuilkelder] bijna allemaal een gegraven. Het is zo dikwijls dat ze op de Engelse vliegtuigen schieten, dat bijna iedereen angstig is. De lucht lijkt wel één regenboog, het wemelt van de toestellen. We dachten natuurlijk "Nu komen de Engelsen ons bevrijden, maar nee hoor, de tijd schijnt nog niet gekomen te zijn." Er wordt wel verteld dat de geallieerden nog maar 60 km. van Nederland zijn verwijderd. Of het de waarheid is, ik weet het niet.'*

De knagende onzekerheid hoe ver de geallieerden zijn gevorderd, drijft de spanning op. Op landkaarten en in atlassen wordt stiekem de frontlijn ingetekend. Maar de informatie is schaars. Op 4 september zitten degenen die nog een radio hebben, met hun oor tegen de luidspreker en horen via Radio Oranje minister-president Gerbrandy zeggen: "Nu de geallieerde legers op onweerstaanbare wijze de Nederlandse grenzen overschreden hebben....." De BBC meldt: "Britse troepen zijn de Nederlandse grens over getrokken en hebben Breda bereikt. Zij rukken verder op in de richting van Rotterdam....." De ondergrondse pers neemt deze voorbarige informatie in een speciaal bevrijdingsnummer van 'Het Dagelijks Nieuws' integraal over en draagt daarmee ook bij aan de spanning, de verwachtingen, maar..... maakt ook veel Duitsers en hun trawanten zenuwachtig!

Te optimistische uitspraken van de minister-president en de BBC veroorzaken chaotische vlucht: Dolle Dinsdag

Niet alleen Duitse soldaten, maar ook veel Nederlanders die met hen heulden, pakken gehaast spullen in en slaan op de vlucht in noordelijke en oostelijke richting.

We buigen ons weer over het dagboek van mevr. Van Diessen:

'Maandag 4 tot en met woensdag 6 september 1944: We beleven angstige tijden. De moffen trekken terug richting Duitsland, ze voelen zich niet op hun gemak. Bij het vliegveld hebben ze munitiedepots in de lucht laten vliegen. De mensen zijn opgewonden en zenuwachtig, niemand werkt meer, want er gaan geruchten dat de Engelsen in aantocht zijn.

De NSB-ers voelen het ook warm onder hun voeten worden en maken aanstalten om richting Duitsland te vertrekken. Ze denken zeker dat ze daar hun heil kunnen vinden. NSB-er K. van de Markt gaat er ook vandoor op de fiets, de boekentas achterop.'

Volgens hun dagboeken zien Maria van Breugel en mevr. Van Diessen dat hij op de Markt wordt uitgejouwd en door een hele groep mannen en jongens uitgeleide wordt gedaan. Gerard Boleij staat bij de Hambrug, ziet hem aankomen en vertelt aansluitend hierover:

'Hij was gekleed in een groen jagersjas en op zijn neus z'n stalen briljetje. Op en rond de Hambrug stond veel volk. K. wordt uitgejouwd; hij stapt bij 't café van Tinuske van Heessel af en zet zijn fiets tegen de veranda.'

Mevr. Van Diessen gaat verder:

'Dan stapt hij naar binnen. Maar jawel, een Rooise durfal stapt op de fiets en gaat ermee vandoor.'

Gerard Boleij schrijft:

'Het was Piet Vermeltfoort van de Sandershoeve die op de fiets sprong en ermee de Achterpad op fietste. Daar gooide hij de fiets in de brandnetels, pakte de tas van de fiets en rende weg'... Maria van Breugel dan:

Het was een spontane actie. De hele brug stond voor volk en 't gejoel was niet van de lucht.'

Mevr. Van Diessen vult aan:

'Heel wat later komt K. naar buiten en..... grijpt mis! Hij gaat 's avonds weer naar de Markt en wil, bij zijn huis gekomen, de sleutel van de voordeur uit zijn zak nemen..... maar weer mis, die zat in de boekentas! Hij gaat al vloekend naar het politiebureau, doch daar kunnen ze den rijwioldief niet zo vlug achterhalen.'

Maria van Breugel sluit af met:

'Hij ging uiteindelijk bij Heintje van der Hagen binnen en kreeg daar een andere fiets.'

Al op 30 januari 1941 toonde Deken van Erp grote moed door de betreffende NSB-er en zijn zoon Hugo, die waarnemend commandant van de WA afd. Sint-Oedenrode, Schijndel en Veghel was, een brief te sturen waarin hij schreef: *'ik moet u beiden verzoeken de betrekking te verbreken, welke gij beiden hebt met het Nationaal Socialisme. Zolang gij daar openlijk steun aan verleent, kunt gij niet meer toegelaten worden tot het ontvangen van de HH Sacramenten'.....* Deze brief werd op 7 maart 1941 zelfs integraal in het blad van de NSB 'Volk en Vaderland' gepubliceerd om aan te tonen, dat de katholieke kerk als religieus instituut zich met de politiek bemoeide.

De NSB was over de houding van veel predikanten en priesters zo ontstemd, dat ze er zelfs affiches over liet aanplakken. Het commentaar van de krant luidde: 'Zoals uit bovenstaande brief blijkt, tracht het politiek katholicisme op alle manier het nationaalsocialisme, vooral in Brabant en Limburg, den voet dwars te zetten.' Het is 'de hulp aan de Unie', waarvan Leider reeds in een hoofdartikel gewaagde. Maar ondanks alle tegenwerking groeit het aantal onzer leden ook in die streken zienderogen.'

Markt staat vol vluchtende troepen en meer.....

Terugkerend naar de realiteit van drie en een half jaar later, blijken zich niet alleen de NSB-ers, maar ook de Duitse soldaten in grote getalen terug te trekken richting noorden en oosten, richting Heimat (7). De geallieerden naderen vanuit het zuiden. Operatie Market Garden is aanstaande.

Mevr. Van Diessen observeert:

'Maandag 11 sept. De Duitsers trekken huiswaarts met al wat je maar uit kunt denken, de gekste dingen, grote en kleine karren met soms een, soms 2 paarden of zelfs met ezels ervoor!. Ook kanonnen en andere vuurwapens worden zoveel mogelijk meegenomen.'

Pater De Groot noteert op zaterdag 9 sept.:

'De Markt staat werkelijk aardig gevuld met allerlei 'oorlogs'-voertuigen, boerenkarren van uitheems model, fietsen idem, gevorderde auto's en enkele legerwagens. De hoge bazen hebben meestal wel een luxe wagen. Voor hotel Gastenhof stond een wagen met twee hoge pieten en twee dames erin. De knappe Franse schatjes mochten ook mee naar de Heimat. De grond zal hen in Frankrijk wel te warm zijn geworden. In gebroken Duits met Frans ertussendoor, verzocht de officier hen uit te stappen en in het hotel te blijven. Zij hadden er echter geen zin in. Ik vermoed dat de officieren ze liever niet verder meenamen nu ze dichterbij hun land en familie kwamen! De dames echter kozen het zekere voor het onzekere en stapten niet uit.'

Gerard Boleij noteert:

'Er stonden een groot aantal wagens op de Markt. Het waren wagens van Belgen, de firmanamen stonden er nog op; die waren dus gevorderd door de Duitsers. De wagens waren geladen met allerlei goederen, vooral etenswaren en verder geschut. Op een van de kanonnen zat een heel jong soldaatje, ik schat dat hij amper zo'n 17 jaar was. Hij huilde en zei alleen maar 'Mutti, Mutti.....' Een oudere soldaat legde hem een arm om de schouder en probeerde hem te troosten.'

Er broeit wat

Gerard Boleij beschrijft de sfeer:

'De week die volgde was een rare week; er broeide wat, je voelde dat aan. Er werd niet gewerkt want het normale leven functioneerde plotseling niet meer. De in Rooi ingekwartierde Duitsers kwamen niet op straat, alleen de Hambrug werd 'zwaar' bewaakt. Aan beide kanten hield een jong Duits soldaatje de wacht, het geweer over de schouder, turend over de straat alsof de Tommy's elk moment konden komen..... Beide soldaatjes waren erg nerveus.'

We kregen nog even de kans om hun doen en laten gade te slaan. Ze zeiden ook, vooral één van hen, dat ze bang waren.'

Veel Rooienaren beseften dat een van de voorwaarden om het oorlogsgeweld te overleven, een goede schuilplek was. Zij die geen 'goede' schuilplaats hadden, gingen koortsachtig aan de slag.

Gerard Boleij:

'Omdat we intussen toch wel begrepen hadden dat er mogelijke gevechten zouden plaatsvinden, overlegden we met buurman Raaymakers of het niet zinnig zou zijn in den hof een schuilkelder te bouwen. We waren bang dat, in geval de huizen in puin geschoten zouden worden, we levend in onze kelders bedolven zouden raken. Zo groeven ze in de tuin van de familie Raaymakers 'een enorm gat', bedekten de wanden met stro. Als dek dennenstammen, dan een strodek en daarop een laag zand van 40 cm. dik. Zo ontstond een schuilgelegenheid voor beide families.'

(3) Op 1 okt. 1940 vorderde de Luftgau Holland 1050 m² landbouwgrond van de gemeente Sint-Oedenrode. 900 m² moest worden geleverd door H. Habraken en 150 m² akker door J. Versantvoort. Op deze grond plaatste een Rooise aannemer een houten toren met een waarnemingspunt. De post was uitgerust met waarnemings- en meetapparatuur. In de directe nabijheid werden 3 houten barakken gebouwd. Deze waarnemingspost werd in december 1940 in gebruik genomen als Fluchwache. De bezetting bestond uit 12 Luftwaffe-militairen die in ploegendienst 24 uur per dag de post bezetten.

De Duitse luchtmacht (Luftwaffe) was verdeeld over een aantal Luftflotten (Luchtvlotten). Luftflotte 3 bestreek de gebieden (elk Luftgau genoemd): ZO Duitsland, Nederland - door de Duitsers hier Holland genoemd -, België en Noord-Frankrijk. Het commando over Luftflotte 3 zetelde in Parijs. Het daaronder ressorterende commando van Luftgau Holland, was in Amsterdam gevestigd. Begin september, kort na 'Dolle Dinsdag', hebben Duitse militairen de barakken en de uitkijktoren in brand gestoken.

(4) Het Duitse Junkers 8A-4 toestel was eerder die nacht opgestegen vanaf Soesterberg om zeemijnen te leggen in de monding van de Seine bij Normandië, en zette vanuit noordelijke richting koers naar vliegveld Eindhoven. Het toestel werd tot tweemaal toe door een Mosquito van de RAF getroffen en stortte brandend naar beneden. In zijn val maaide het een zevental dikke populieren en een notenboom om, sloeg daarop dwars door de boerderij van wed. Van de Ven aan de Sluitappel en kwam in een sloot langs de weg tot stilstand. Naast de drie kinderen Van de Ven kwamen ook de 4 inzittenden van de Junkers, piloot Seehaber, radiotelegrafist Völker, bommenrichter Oldenburg en schutter Prätzel om.

(5) De Stichting Winterhulp Nederland (WHN), werd op 22 oktober 1940 opgericht op initiatief van Arthur Seyss-Inquart, de door Hitler aangestelde Rijkscommissaris Nederland voor het bezette Nederlandse gebied. De stichting functioneerde naar voorbeeld van de Duitse 'Winterhilfe' (WHW). Volgens artikel 2 van de oprichtingsakte was de doelstelling: 'Het is de taak der stichting om de in het bezette Nederlandse gebied levende behoeftige Nederlandsche staatsburgers, zonder aanzien des persoons, hulp en ondersteuning te verschaffen'. Sinds juni 1942 werd de stichting geleid door de NSB-er F.W. van Vloten. In de vier jaren van haar bestaan had de stichting door collectes, loterijen, vrijwillige donaties en giften van bedrijven, samen in totaal ongeveer 30 miljoen gulden bij elkaar vergaard. De Winterhulp door de Nederlandse bevolking al snel beschouwd als propaganda van de Duitse bezetter. De werd versterkt door het beeld van NSB-ers die in uniform collecteerden.

(6) Zowel Gerard Bouwman als Martien (Tinus) Boeren zij door de Duitsers op 16 september, 1 dag vóór de luchtlandingen, in kamp Vught gefusilleerd.

Op de fusilladeplaats van het dan al ontruimde kamp Vught staan vier verzetsstrijders, bijgelicht door de koplampen van een auto van de Sicherheitspolizei (SIPO). Een van de

Sipo's leest een kort bevel voor. Dan klinken schoten uit de machinepistolen en vallen de vier gevangenen neer. Vanachter de bosjes kijkt de ondergedoken voormalige Nederlandse SS-er Jacob de Bruin toe. Hij ziet dat de Duitsers een ondiepe kuil graven en daarin de doden begraven. Pas in maart 1946 legt De Bruin hierover een verklaring af. Op zijn aanwijzing wordt het graf geopend en zijn de, tot dan spoorloze Gerard Bouwman, Tinus Boeren en hun 2 medestrijders, gevonden. Ze zijn op 6 april 1946 op het Martinuskerkhof herbegraven. (7) De ordeloze vlucht van bezetters, hun vrienden en vriendinnen, op 5 september 1944 – en de daarop volgende dagen – wordt 'Dolle Dinsdag' genoemd. Deze term werd voor het eerst gebruikt in een publicatie van het blad 'De Gil'. Velen dachten dat dit een Duits-kritisch blad was, maar wisten niet dat het door de Duitse overheid werd gefinancierd voor propagandadoeleinden. Een saillant detail was dat in diezelfde uitgave op de voorpagina werd aangekondigd dat het blad ook na de bevrijding zou verschijnen. De laatste editie verscheen op 15 september 1944.

3. Voortekenen dienden zich aan

Door het oog van de naald

Rode Kruisverpleegster Koos van Schaik werkte in het Odagesticht en schreef op 13 september:

'Afgelopen nacht klommen de dominee en 9 verpleegsters in de toren van de protestantse kerk om te zien of er in de verte iets gebeurde. In de verte hoorden wij het gedonder van de kanonnen. We tuurden door de kleine raampjes van de toren, toen we plotseling ten noorden van Eindhoven vuur en rook zagen. Een paar seconden later hoorden wij de knal pas, maar de luchtdruk was niet zo groot meer. Althans wij voelden het niet. Later hoorden wij dat beneden alles trilde. We konden vanaf de toren zien dat zij, hoogstwaarschijnlijk, een van de bruggen bij Son over het Wilhelminakanaal opgeblazen hadden' (8).

Op woensdag 13 september ontsnapt Sint-Oedenrode aan een ramp.

Mevr. Van Diessen schrijft in haar dagboek:

'We zitten aan de thee en horen ineens een heel laag fluiten en voor we weten wat er gebeurd is, rennen we naar de Markt. We moeten heel erg oppassen want alles ligt vol glas. We zien een hele grote stofwolk en horen dat de kerk is gebombardeerd. De Duitsers hadden een munitieopslagplaats in de jongensschool. Daar hadden de Engelsen het natuurlijk op gemunt (9). De kerk is nu een geweldige ruïne. Ook op het kerkhof en bij Janus de Koning in 't Laar zijn bommen gevallen, echter zonder persoonlijke ongelukken.'

Gerard Boleij meldt dat deken Van Erp in het parochiememoriaal schreef:

'Een grote ramp heeft ons getroffen. Een bom werd om 10 voor 5 op den zijbeuk van de Evangeliezijde geworpen door een vliegmachien én een op het kerkhof – door Engelschen. De bom had een vreselijke uitwerking. Hij vernielde vele ramen van de kerk en deed vele stukken van het plafond vallen. De kerk werd geheel onbruikbaar.'

Een zuster [non] van het Odagesticht is opgelucht: *'Gelukkig is er geen persoonlijk ongeluk bij gebeurd. De werkster was kin de kerk bezig, maar zij werd niet gehinderd. De deken, die rond deze tijd altijd in de kerk was om te bidden, was in onze kapel aan het biecht horen.'*

Op vrijdag 15 september noteert mevr. Van Diessen:

'Met man en macht wordt er gewerkt om zo spoedig mogelijk enkele noodkapellen klaar te krijgen. Het Martinushuis is als zodanig ingericht, bij de zusters het gymnastieklokaal en tegenover de kerk de bioscoop. (10) De kapelaans Teurlings en Adriaans hielpen heel den dag mee, met den overall aan. Komende zondag kunnen we met zijn allen toch weer de H. Mis bijwonen.'

Duitsers bereiden zich voor op komend onheil

De stemming is gespannen. Veel Duitse soldaten worden nerveus. Pater De Groot noteert op woensdag 13 september:

'Ik was op de Damianusstichting (11) waar de Duitsers munitie in de grond stopten. De volgende dag wees ik de ondergrondse dienst die plaatsen aan. Ze hebben de munitie weer opgegraven. Uit de voorvijver van ons park heb ik 17 geweren opgevist. De volgende dag was er in ons park een Duitser zich aan het omkleden in burger. Ja, er gebeuren soms rare dingen.'

Verpleegster Koos van Schaik schrijft op 14 september:

'Om 16.00 uur kwamen enkele Duitsers twee kamer in het Odagesticht vorderen om als verbandruimte voor het Duitse Rode Kruis dienst te doen. Morgen komen ze materialen brengen. De hoofdzuster gaf hen de gemeenschapszaal; en het podium. Vannacht slaap er al een Duitse bewaker in de zaal. We verhuisden gauw onze radio naar de kleuterschool.'

Daar luistert zij samen met een paar verpleegsters naar Radio Oranje en hoort dat Maastricht door de Amerikaanse troepen is bevrijd. Het Britse Tweede Leger rukt op richting Nederlandse grens. Valkenswaard ligt onder artillerievuur. De verpleegsters slaken een optimistische kreet: 'Ze komen!' Niemand beseft echter op dat moment dat die komende zondag, de 17^e september, een wel heel bijzondere dag ging worden. In de vroege ochtend van 17 september bereikten de voorbereidingen voor de luchtlandingsoperatie in Engeland een climax. Een ongekeerde armada stond op het punt van vertrek..... In zijn boek 'De weg naar Arnhem' verhaalt Donald R. Burgett (12) over de start van de operatie Market (13) in Engeland, het volgende:

'Het was een koele ochtend en over de velden en startbanen lag een dikke deken van mist. De lucht was buitengewoon klam en al gauw verzamelde zich vocht op onze stalen helmen. Vocht dat in druppels vanaf de rand naar beneden viel. We kregen een ontbijt zoals we in lange tijd niet meer hadden gehad. Na het eten liepen we naar onze tenten om onze bepakking klaar te maken. Daarna marcheerden we door de mist op zoek naar de C-47 toestellen die in schimmige, lange kaarsrechte rijen aan weerskanten van de startbaan stonden opgesteld. Het waren er honderden. Een andere grote groep Dakota's, met een zweefvliegtuig aan een kabel achter zich, was verzameld aan het begin van de startbaan. Ze zouden na ons opstijgen. Nadat we onze kist hadden gebonden, klommen we erin en legden uitrusting op de vloer en hingen onze bepakking op. Een legertruck volparachutes stopte voor ons toestel. We liepen erheen en pakte lukraak een parachute, waaraan we die dag naar beneden zouden zweven.'

Opnieuw stopte er een truck om munitie en explosieven uit te laden. Het was een hele berg. De hoeveelheid materiaal die we mee moesten sjouwen, werd steeds omvangrijker. Er was rekening mee gehouden dat we de komende 3 dagen en nachten van strijd in eigen behoeften en strijdmiddelen moesten voorzien. We keken om ons heen. De mist was intussen snel opgetrokken, het was zonnig geworden en er stond weinig wind. We zouden op een prachtige herfstdag vanaf een hoogte van zo'n 300 meter, boven een weids open Hollands landschap, omstreeks kwart over één uit het vliegtuig springen. Een voor een klommen we aan boord en werden we kin de springvolgorde gezet, die onze sergeant bepaalde. Hij wisselde nieuwe jongens en ouwe hap af. Velen van de ouwe hap hadden al droppings boven Normandië meegemaakt. De veiligheidsgordels werden vastgeklikt. De motoren werden gestart, kuchten, sloegen aan, aarzelden en sloegen weer aan. We hoorden andere toestellen al over de startbaan razen en opstijgen. Nu waren wij aan de beurt. De piloot gaf gas, het toestel sidderde even en kwam in beweging. We konden niet meer terug, we waren op weg naar een nieuwe D-day. Operatie Market-Garden was begonnen! We maakten een wijde boog en konden zien dat we deel uitmaakten van een rij toestellen, die langer en langer werd. Zo dadelijk zouden ook de toestellen die de zweefvliegtuigen moesten trekken, de lucht ingaan en hun eigen zwerm vormen. We vlogen op grotere hoogte dan we ooit als luchtlandingseenheid hadden gedaan. De lucht was zacht en het bleef zonnig toe we het Kanaal overstaken. Toen ik omlaag keek zag ik links onder ons de witte krijtkust bij Dover. Ik bleef ernaar kijken zolang ik kon. De krijtrotsen zagen er vanaf deze hoogte klein uit en leken te blinken in het zonlicht. De woorden van Vera Lynn's 'There'll be bluebirds over - The white cliffs of Dover' drongen zich aan me op. Misschien zouden de woorden van dat lied bewaarheid worden. Misschien zou deze invasie kunnen doorstoten tot in het hart van Duitsland om een einde aan de verschrikking van deze oorlog te maken. Misschien.....'

De hemel vult zich met parachutes.

We lezen verder:

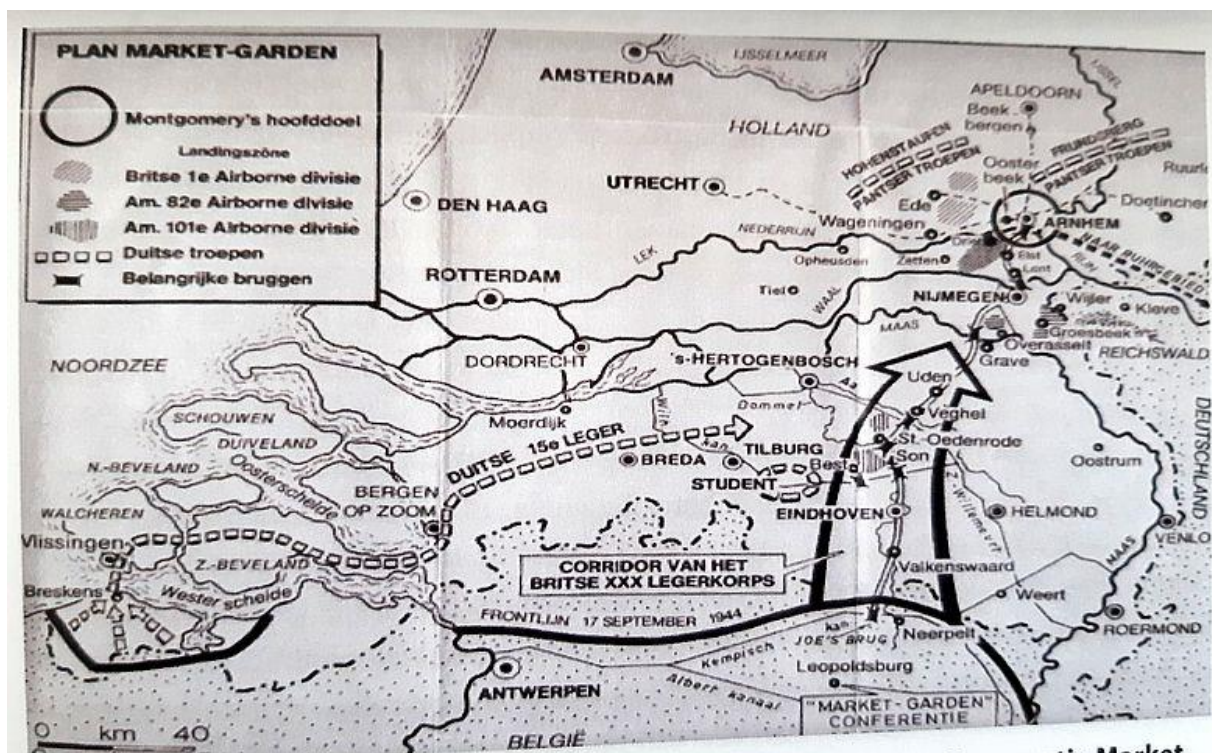
'Inmiddels hadden we ruim 2 uur gevlogen, we waren nog heelhuids aan het luchtdoelgeschut ontkomen en zouden over een paar minuten landen. Verschillende toestellen waren neergehaald en andere brandden als fakkels. Het afweervuur bleef doorgaan en maakte dat ons toestel bokte en schokte. Het toestel werd geraakt, maar niet ernstig. Ineens sloeg een treffer een flink deel van de vleugel weg. Onze piloot bleef gedurende de hele naderingsvlucht op koers, net als alle andere piloten. Het leken wel robots, ook als hun maats werden neergehaald bleven ze op koers. Hun dapperheid gaf ons moed. Plots floepte de groene lamp aan en we kregen het commando: 'W'll go!' We gaan!

Toen we bij de deur waren sprongen we, alle zeventien, achter elkaar. Ik zag de grond, de hemel en opnieuw de grond, totdat mijn parachute opening en mijn val met een schok werd gebroken. Ik keek om me heen en zag dat de

hemel gevuld was met vallende parachutisten. Grote God, dacht ik. Niet eerder had ik zoveel mannen tegelijk omlaag zien komen.'

De situatie op zondag 17 september 1944

In tegenstelling tot de verspreide berichten en verwachtingen, zijn op dat moment de geallieerde troepen op nog maar enkele plaatsen de Belgische grens overgestoken (zie de horizontale zwarte lijn op de kaart met 'Frontlijn'). Het plan van de Engelse veldmaarschalk Montgomery was, om met voorbereiding door de luchtlandingstroepen (para's) via een strook veroverd terrein (zie brede pijl richting Nijmegen), naar Arnhem door te stoten en om de door de Duitsers versterkte Siegfriedlinie heen (parallel aan de Rijksgrens tot nabij Kleve), de oorlogsindustrie in het Ruhrgebied uit te schakelen.

De situatie op 17 september 1944 met schematisch de opzet van operatie Market Garden. Duidelijk is te zien dat de geallieerde troepen op 17 september alleen in de provincie Zeeland en bij Maastricht, de Nederlandse grens marginaal overschreden hadden.

Toelichting

(8) De Duitsers hadden uitvoorzorg o.a. de Hooijdonkse brug en de Houtense brug over het Wilhelminakanaal opgeblazen. Het zijn deze knallen die de dominee en de verpleegsters vanuit de Kloptoren zeer waarschijnlijk hebben gehoord. De dominee zal zeer waarschijnlijk Ds. Van Dam zijn geweest.

(9) In het dorp gingen inderdaad geruchten dat de bommen waren gericht op de jongensschool aan het Kerkplein waar de Duitsers munitie hadden opgeslagen. Uit de archieven van de R.A.F. (Engelse luchtmacht), is echter gebleken dat er in de

nacht van 12 op 13 september '44 geen aanvallen op het zuiden van ons land waren uitgevoerd. Er waren in die nacht alleen bombardementen op Frankfurt am Main en Stuttgart uitgevoerd. Het ligt meer voor de hand dat een Britse bommenwerper die in moeilijkheden verkeerde, deze bommen heeft afgeworpen. Volgens de annalen gingen er toen overigens boven ons land geen toestellen verloren.

(10) De bioscoop 'Rex Theater', geëxploiteerd door de familie Van Oorschot, bevond zich aan de Heuvel nr. 8 in het pand, waar nu café 't Kerkpleintje is gevestigd. Deken Van Erp was aanvankelijk niet zo geporteerd van het idee om tijdelijke kerkdiensten in een bioscoop (een poel van verderf) ten houden, maar zwichtte voor de argumenten van dhr. Van Oorschot dat hij dan tenminste geen propagandafilms voor de bezetter meer hoefde te vertonen. Een van de antisemitische films die het 'Rex Theater' verplicht moest tonen, was de film 'De eeuwige Jood'.

(11) Het kleinseminarie van de paters Damianen aan de Schijndelse weg, pater De Groot noemt het 'De Damianusstichting', werd tijdens de bezetting door de Duitse Wehrmacht gevorderd. Later overigens ook door de geallieerden.

De paters en hun studenten namen tot ruim na de bevrijding hun intrek o.a. in de sigarenfabriek van Mignot en De Block aan de Nijnselweg.

(12) De Amerikaan Donald R. Burgett, geboren op 5 april 1925 in Detroit, was parachutist van de A-Company, 506de Parachute Infantry Regiment, 101^e US Airborne Division. Hij landde met zijn parachute op 6 juni 1944 nabij St. Maire-Eglise en vocht mee voor de bevrijding van Normandië. Hij raakte daar gewond, maar kwam na een korte herstelperiode, opnieuw met zijn parachute in september 1944 neer op de Sonse Heide. Vocht 72 dagen in onze regio en vertrok daarna samen met zijn kameraden, in open veewagens naar Bastogne voor de Slag in de Ardennen. Hij heeft veel van zijn belevenissen nauwkeurig in zijn boeken verwerkt.

(13) De geallieerde operatie Market Garden bestond in feite uit 2 delen:

Market: de operatie door de lucht naar de gebieden waar de para's gingen landen.

Deze parachutisten moesten een strook tussen de Belgische grens richting Arnhem veroveren, zodat de oprukkende troepen vanuit het zuiden snel konden optrekken.

Garden: de grondtroepen die door België snel op konden trekken naar Arnhem om daarna, om de extra versterkte Siegfriedlinie heen, Duitsland (Ruhrgebied) in te trekken. Dit door veldmaarschalk Montgomery sterk gepropageerde plan mislukte jammerlijk. Enerzijds konden niet alle bruggen (onbeschadigd) worden veroverd, anderzijds stokte de opmars van de grondtroepen o.a. wegens bevoorradingsproblemen.

4. De luchtlandingen, de overweldigende blijdschap

Bevrijding nabij

Mevr. van Diessen schrijft boven haar aantekeningen van 17 september 1944: *'Het grote gebeuren. Ben naar de Mis geweest, in de bioscoop. Toen de hoogmis uit was wemelde het van de vliegtuigen. Men kon van alle kanten horen dat er gebombardeerd werd. We hebben een poosje achter in de kelder gezeten. De mensen vluchtten overal naar binnen. In de gang van de Gouden Leeuw stond het vol, ook met Duitsers die met hun tanks enzovoorts dekking zochten onder de bomen. Na een poosje werd het weer wat rustiger.'*

Die prachtige zomerse zondag gaat ook Jan Hulsen vanuit Boskant naar de H. Mis in de slotkapel van de zusters. Het verslaat in zijn dagboek het bombardement dat vooraf ging aan de luchtlanding:

'Om ongeveer 10 uur verschijnen 2-motorige bommenwerpers in de lucht, met zessen bij elkaar. Boven het Sonse kanaal beginnen ze seinkogels uit te werpen. De vliegtuigen verspreiden zich en daar beginnen de eerste bommen door de lucht te suizen. De bommen op de kanaaldijk en de Sonse heide terecht. Om half 12 is alles weer stil.

Gerard Boleij zit wegens het mooie weer 'in den hof':

Rond half 2 hoorden we in de verte vliegtuigengeronk. We gingen kijken richting Hambrug. De beide jonge Duitse soldaten hielden nog altijd de wacht. Plotseling, in de verte over de Dommel, richting Son kijkend, zagen we parachutes hangen. Het was een wonderlijk gezicht. Wat had dit te betekenen? Geallieerden, die ons kwamen bevrijden? We hadden geen idee. Het was fantastisch, maar beide Duitse soldatenjongens hadden angst in hun ogen. We keerden naar huis terug en zagen plotseling een aantal Duitse soldaten uit de richting van het dorp komen, die op weg waren naar de Dijk. Toen we over de Molenwiel richting Schijndel keken, zagen we ook daar parachutes in de lucht hangen. We begrepen dat er strijd gevoerd ging worden en daarom gingen we onze pas gegraven schuilkelder in den hof van Raaymakers in. We zaten met z'n achttien in dat gat. Om den tijd te doden en eventuele angsten te overwinnen, werd er af en toe gebeden.; dat gaf rust. Vliegtuigen kwamen daarna laag over en er klonken mitrailleurshots. We hoorden de kogels fluiten. We begrepen dat er om de Hambrug werd gevochten, maar we wisten nog niet met welk doel!

Er landen parachutisten en 'sleeplvliegtuigen'

Janus van Kuijk en zijn familie vinden de situatie op Zwijnsbergen steeds riskanter worden:

'Kort nadat ik thuiskwam, vonden we de situatie zo gevaarlijk worden dat we onze schuilkelder opzochten..... Nadat we daar tien minuten of een kwartier hadden gezeten, ging moeder naar buiten om te kijken wat er aan de hand was. Ze draaide zich meteen om en riep ons dat we moesten komen kijken. Het beeld dat we toen zagen, heeft me nooit meer verlaten. Voor ons, boven ons en links en rechts van ons, vlogen op een hoogte van naar schatting ongeveer 200 meter, overal Amerikaanse vliegtuigen..... Boven het gebied waar in de jaren twintig de Sonse heide was ontgonnen en in gebruik was genomen als landbouwgrond, hing de lucht vol met soldaten aan parachutes en omdat er voortdurend groepen parachutisten uit vliegtuigen bleven springen, bleef de lucht vol hangen..... Bij ons voor het huis hadden we een schitterend uitzicht op alles wat er in de lucht gebeurde. We zagen de parachutisten echter niet op de grond komen. Er werd niet geschoten en er waren geen Duitsers te zien. Kortom, we konden het allemaal veilig en rustig af gaan staan kijken. Het is niet uit te leggen wat er in je omgaat, als je na bijna vier en een half jaar onderdrukking door een tirannieke bezetter, die steeds gewelddadiger te werk gaat, en met een echte hongersnood in het verschiert, dit voor je ogen ziet

gebeuren terwijl je angst voor de moffen in één keer wegvalt. Er kwamen ook vliegtuigen die grote zweefvliegtuigen trokken. Een deel van de sleepvliegtuigen kwamen over ons gehucht en draaide daarna naar het noorden toe. Ik geloof dat de zweefvliegtuigen dan al waren ontkoppeld....

De zweefvliegtuigen maakten een bocht over Villebraken of Nijnsel en gleden zo naar het landingsterrein. Ik meen dat de zweefvliegtuigen meest later zijn geland dan het grootste deel van de parachutisten. De landing duurde uren. We stonden nog maar even voor ons huis naar de landing te kijken, toen een joodse jongen van een jaar of zeventien bij ons kwam en met ons ging staan kijken. Voor hem was het feest natuurlijk nog veel groter dan voor ons. Hij leek echter maar amper te beseffen wat er aan de hand was. Ik heb nooit gehoord waar hij zat ondergedoken, maar het moet ergens vlak bij ons zijn geweest. Nol van Roessel (14) beschrijft in onvervalst dialect zijn gevoelens, zijn intense beleving:

'We spoelden ons nao böwte. De herrie, 't gebrom, waar innörm. De locht zaag zwart, zwart van de vliegtuige. We zagen ze over de beum ankomme en ze zakte steeds legger en legger. We zage de ope durre van diej vliegtuigen, daor slingerde lang slierte öwt, waarvan we nie wisse wè dè ware..... toewdè ze in allerhande kleure ope spronge. Krèk lijk vuurwèrrek, mèr dan mi honderde en nog 's honderde tegelijk. Langzaam kwame ze unleg en toen kosse we onderskeije wetter anhong; soldaote bengelden d'r an en kiste en pakke en skietgetuig. Nie te geleuve. Wetter toen dur ons hinne gong, dè kan ik oew nie beskrijve. Dè moete hebbe meegemaakt. Ik heb 't laoter 's an m'n klènkeinder prebere te vertelle. Mèr ik kon ze nie laote vuujle wè wellie toen vuulde. Ik vertelde ze, hoe ik mi ons Rika en mi de buurvrouw en mi de pestoor, zummèr op de straot anhoste en van diej gekke spronge make, iejt wè ik anders noit din en dè inessant de trane over m'n wange rolde. Ge zul 't niet geleuve, mèr ik heb 't 'r tiggeworrrig nog oit moeilek mi, es ik 'r an trug denk.'

"t Begos tot ons dur te dringe; wè daor nao beneje kwamp gezweefd, waar ons bevrijding! Nao meer ès 4 jaar van bezetting, van skrik, terreur, wegkruipe in d'n kelder, van alles niet meuge en van 'los, Mensch', zage we daor ons verlossing rèècht öwt den himmel komme en dale op weie en ekkers. De velde waar ze ware geland, en die vol lage mi parresjute in alderhande kleure, 't waar krèk of de paos- en pinksterbloeme, de klaproze, de korrebloeme en margriete, allemaol tegelijk opengekemme ware. En ginne wonder dan ok dè niemes van ons ok mar an de Duitsers ok mar daacht.'

Geluk bestaat weer, en even is de kleine wereld rondom de kijkers naar de neerdalenden parachutisten, als in een droom. Ook Adriaan van Breugel kijkt in Nijnsel verbaasd naar de lucht:

'Steeds meer vliegtuigen, vliegtuigen en nog eens vliegtuigen en daaronder duizenden parachutes, witte, roode, oranje, in allerhande kleuren. Een machtig schouwspel. Je kreeg het idee of dit niet kwam van mensen, maar dat het iets bovennatuurlijks was. Wat wij hier zoo van nabij zagen is gewoon niet onder woorden te brengen. Toen begreep ik waarvoor die eerdere bommen waren geweest, die hadden kraters in de grond geslagen en moesten dienen

tot dekking van de parachutisten!

Mevr. Van Diessen zet zich in de Gouden Leeuw aan tafel:

'We gingen eten en waren net aan het laatste gerecht bezig toen we een geweldig geronk hoorden. We liepen zo hard we konden naar buiten en jawel hoor! Een heleboel vliegtuigen; toch zo laag, ze vlogen allemaal achter over de Neul. Ik heb ze nog nooit zo laag gezien, het leek wel of je ze zo kon grijpen. Op een gegeven moment zagen we alsmaar parachutisten, het was een pracht gezicht. Een mengelmoes van kleuren, rood, wit, blauw, groen, oranje en gecamoufleerd. We stonden met verwondering toe te zien en beseften nog niet dat de bevrijding nabij was.'

Nieuwsgierigheid overwint angst

Jan Hulsen brengt zijn meisje te voet - met de fiets durfden ze niet, bang dat die zou worden afgenomen -, van Vernhout naar haar ouders in Vessel.

'Toen wij op onze we over de Hoogstraat, even voorbij de Sloef waren ter hoogte van Willem Hulsen, zagen wij 2 grote Amerikaanse transportvliegtuigen uit de richting van Eindhoven komen. We vroegen ons af wat dat te betekenen zou hebben. Maar daar kwamen opeens tien tot vijftien parachutisten uitgesprongen. Een ding stond voor mij vast: dit was de bevrijding. We keken onze ogen uit en hoorden ineens een dof gebrom naderen. Het zag zwart van de vliegtuigen. Kort daarna was het een kleurenpracht van parachutes geworden (10). Granaten begonnen door de lucht te huilen en vielen met een scherpe knal op de heide neer. Bij de Schoorsehoef gingen we naar binnen, het werd te gevaarlijk. Even later stonden we achter de boerderij toch te kijken, horen en zien verging. Achter het huis kwam een parachutist met een groene parachute neer. Hij rolde een paar keer om, kroop overeind en begon met een dolk, die hij langs zijn kuitbeen had zitten, de touwen van de parachute door te snijden. Hij was gekleed in een vaalgroen uniform en droeg een diepe, ronde helm. Om zijn arm droeg hij een band met de Amerikaanse 'Stars and Stripes'. Hij was gewapend met een stengun en gaf te kennen dat we maar beter uit de buurt konden blijven! Nieuwe golven vliegtuigen komen aanrazen. De Duitsers aan de kanaaldijk schieten als gekken met hun afweergeschut, maar raken tot op heden niets. We staan bij Tinus van de Zande achter het huis. In de lucht broemt het dat horen en zien vergaat. Ik kijk in de richting Eindhoven en zie net een granaat onder een vliegtuig ontploffen. Onmiddellijk vliegt het in brand en komt recht op ons af. Gelukkig scheerde het met een brandende motor over ons heen en valt bij Harry van Acht in de boomgaard neer. Achteraf bleek dat een van de twee piloten het er levend van afgebracht heeft.'

Verpleegster Koos van Schaik is aan het werk in het Odagesticht:

'We kijken verbijsterd naar de lucht. Vliegtuig na vliegtuig komt over en de lucht is bezaaid met parachutisten. 'Kijk, kijk!'. Maar er gebeurt nog méér, iets ongelooflijks ontrolt zich voor onze ogen. Grote vliegtuigen vliegen twee aan twee over, elk een zweefvliegtuig trekkend. Boven het dorp maken zij de kabel los. De grote vliegtuigen trekken op en zwenken naar links. De zweefvliegers komen pal achter Sint-Oedenrode neer, in de velden tussen Nijnsel en Son.

In formatie keren de grote vliegtuigen terug naar het westen. De patiënten in 't Odagesticht worden doodsbang wanneer zij de zweefvliegtuigen recht op ons af zien komen, ternauwernood de boomtoppen missend.

'We keren terug naar het relaas van mevr. Van Diessen:

'Een hele colonne moffen stond op het marktplein startklaar om te vertrekken, maar vanwege de geweldige massa vliegtuigen, bleven ze nog onder de bomen staan. Ineens kwam er beweging in en ja, we zagen dat ze zich opstelden achter de huizen, bomen, de kiosk enzovoorts.

Zouden de geallieerden al in zicht zijn? We hoorden al heel gauw van alle kanten mitrailleurvuur, het werd erg angstig. We vluchtten allen naar den kelder, waar we enkele bange uren doormaakten.'

Angst in de verwarmingskelder

Jos Kuipers (zoon van de koster) woonde in de Kerkstraat en liep vanaf het Martinushuis, na de H. Mis, vlak langs de muren naar huis, want er werd fel geschoten. We volgen zijn aangrijpend relaas:

'De Duitsers in de jongensschool wisten niet wat te doen. Ze waren niet voorbereid. De bewoners van het achterste deel van de Kerkstraat gingen zo snel als ze konden naar de schuilkelder onder de kerk. Die ruimte onder de kerk werd gebruikt om de kerk met kolen warm te stoken met 2 grote ovens. Het was dus niet zo'n frisse ruimte waar we met zo'n 30 man zaten. Het was een hels kabaal, maar we hadden niet het flauwste idee wat er buiten aan de hand was. De vliegtuigen trokken zich op een bepaald moment terug, maar toen begon het geweld op de grond en het kwam steeds dichterbij. De mensen in onze schuilkelder kropen van angst dicht tegen elkaar. Het was duidelijk te horen dat er op het kerkhof flink werd gevochten. De Duitse soldaten uit de school hadden zich tussen de graven verschanst. Plotseling werd de schuilkelderdeur opengetrapt en kwamen 2 Duitse soldaten de kelder ingevlucht. Ze deden de deur weer dicht en kropen tussen de buurtbewoners. Ze hadden geen geweren meer, maar één had wel een revolver, die hij boven in zijn zak stopte. Ze hadden 't niet al te breed. Enkele minuten hierna werd de deur opnieuw met geweld opengetrapt. Daar stond een rij, voor ons onbekende soldaten, op de trap die naar de ingang van de kelder leidde, met geweren op de schouders van hun voorganger. Het waren Amerikaanse soldaten die zwaarbewapend waren.

De soldaat die onderaan stond en die de deur had ingetrapt, wenkte met zijn vinger en keek strak naar de Duitse soldaten. Het was een huilen en jammeren van al die mensen die doodsbang waren. De 2 Duitse soldaten kwamen tussen ons uit en liepen langzaam naar de Amerikanen met hun handen omhoog. Toen ze bij de eerste Amerikaan waren liepen ze wat sneller langs de andere Amerikanen de trap op. Boven aan de trap stond een flinke Amerikaan die de voorste Duitser zo'n klap verkocht dat ze met z'n tweeën naar beneden vlogen, waar ze in huilen uitbarstten en almaar riepen: 'Ich bin kein Deutscher, Ich bin Österreicher.' Van pure schrik deden ze hun handen omlaag. Meteen schoten de Amerikanen voor hun voeten in de grond.

Dit konden we zien omdat iedereen uit de kelder moest en met de handen omhoog tegen de kerkmuur moest gaan staan, terwijl gewerschoten een razend kabaal maakten en stukken steen uit de kerkmuren vlogen. De kelder werd onderzocht en even later mochten we er weer in.'

Maria van Breugel beleefde aan de Dijk (Borchmolendijk) eveneens angstige momenten:

'De moffen stelden hun mitrailleurs op in de straten en begonnen op de zeer laag vliegende vliegtuigen te schieten, echter zonder resultaat, want geen enkel vliegtuig kwam naar omlaag. Dit vliegen en vuren duurde ongeveer een uur en aldoo zaten we in de slaapkamer op den grond. Daar hebben we 3 volle uren gezeten in angst, onder voortdurend schieten. Ons 'kanon' was de Rozenkrans. We hebben er goed gebruik van gemaakt.'

Amerikanen op de Markt!

Ook bij mevr. Van Diessen in de Gouden Leeuw neemt de spanning toe:

'Om een uur of vier kwam de Duitser die op de 2^e verdieping sliep, nog even wat spullen halen. Om zes uur zouden we in de keuken nog gauw even brood klaarmaken om dat daarna in de kelder op te eten, toen we opeens geweldige vreugdekreten hoorden. De Amerikanen, de Amerikanen!!!

Ja hoor! Ik, haasje rep je, naar buiten. Ik kon mijn ogen haast niet geloven. Daar was de eerste Amerikaan; een klein dapper ventje met een snorretje. Ik heb 'm aan zijn arm getrokken en telkens maar weer gevraagd of hij toch wel een echte Amerikaan was. De man kon van al ons gebazel natuurlijk niks verstaan. Hij stond bij een mooi rood postwagentje dat de Duitsers achter hadden moeten laten en eerst nog gauw onbruikbaar hadden gemaakt. Al gauw waren er helpers aanwezig en werd de wagen in gereedheid gebracht. Het Amerikaantje tufte ermee weg. Al vlug kwamen er meer Amerikanen tevoorschijn. Eentje was er in zijn been geschoten, hij bloedde erg, maar dokter Cooymans (16) had hem direct verbonden. De Amerikanen deelden sigaretten aan ons uit.'

Maria van Breugel ziet ook de eerste Amerikanen komen:

'Om ongeveer half 6 kwam onze buurvrouw binnengelopen met de boodschap: 'de Amerikanen zijn er. Een is er bij ons binnen geweest en hij heeft me al een hand gegeven!'' We renden naar buiten, en jawel hoor, we konden onze oogen niet gelooven; daar liepen langs de huizen aan beide zijden van de weg: DE AMERIKANEN, parachutisten, gepakt en gezakt, met vriendelijk gezicht. Al heel gauw stonden er mensen om hen heen en de gulle soldaten presenteerden ene sigaret over de andere. 't Was precies een sprookje. Ze kwamen geruischloos op hun gummischoenen, je hoorde ze niet lopen. We werden gauw naar binnen gedreven want de 'germans' waren nog lang niet weg. We zagen nog juist dat een drietal Duitse officieren krijgsgevangen werden gemaakt. Met de handen in de hoogte stonden ze bij de politiepost. Daarna werden ze naar het gemeentehuis gebracht.'

Hoe drie Duitse officieren krijgsgevangen werden genomen

In het boek 'Hells Highway' sluit haar verhaal naadloos aan bij het relaas van paratrooper Robert Marohn, die vertelt:

'Achter de ramen van een winkeltje aan het marktplein zagen wij een paar Duitse laarzen staan. We gingen naar binnen en een paar Nederlanders leidden ons naar de keuken en wezen naar de kelderdeur. Drie oudere Duitse officieren verscholen zich daar en kwamen na onze oproep tevoorschijn. We namen hen hun pistolen af. Ze behoorden tot een administratieve eenheid. De volgende dag was het betaaldag voor de troepen in de omgeving. Zij openden de kofferbak van hun auto, die voor stond geparkeerd. Ze hadden een koffertje vol nieuw geld bij zich. Onze sergeant bewaarde als souvenir een biljet uit dit koffertje, de rest werd samen met de gevangenen overgedragen aan kaptein Jim Hatch, onze inlichtingenofficier.'

Pater de Groot ziet ook vanaf de 3^e verdieping van de sigarenfabriek Mignot & De Block toe hoe paratroopers en gliders zo'n 3 kilometer verder neerkomen. Wanneer beschietingen volgen gaat hij snel naar beneden. Hij schrijft:

'We liepen door de achtertuinen van het Martinushuis. De Duitsers verscholen zich onder de bomen en achter muren op het Marktplein. Toen er een kanon afging zochten we dekking in de kelder.'

Burgemeester Van Rijckevorsel van Kessel in ere hersteld

Pater De Groot vervolgt zijn relaas:

'Tets na vijven hoorden we voetstappen op het kelderrooster. Ik zei: 'Ik hoor iemand Engels spreken', maar niemand geloofde mij. Iemand probeerde de kelderdeur te openen. Het zijn Duitsers werd er gefluisterd. Doe snel de deur open voordat ze gaan schieten. Het bleek echter een verzetsstrijder te zijn, die riep dat de Amerikanen waren geland. Wij naar buiten en op de Markt stond het vol met Amerikanen. We stotterden een welkom in slecht Engels; 't was ongelooflijk. Verzetsmensen riepen dat het nog niet voorbij was en dat we snel naar huis moesten gaan. Meteen daarna begon het schieten weer. De verzetsmensen zochten dekking achter bomen en huizen. Zo'n 60 Duitsers trokken zich uit het centrum terug, via het Neulstraatje in de richting van de boerderijen en bossen bij de Dommel, achter het Sint-Odaklooster. Vanuit die positie beschoten zij het dorp, terwijl de ondergrondse vanuit de tuin van het klooster met buitgemaakte Duitse geweren terugvuurde.'

We lezen dan in het dagboek van mevr. Van Diessen:

'De hele buurt stond op het marktplein bij elkaar toen Renders (17) de ambtsketen voor den dag haalde en die de burgemeester (18) omhing. We maakten met z'n allen een rondedans en voelden ons vrij van al de ellende en zorgen. We hebben later toch in de kelder gegeten, want het was aan den achterkant van het huis niet bepaald rustig. In de Neul en zelfs achter in de tuin werd geschoten. Er zaten overal moffen. Om een uur of zes schoten ze een deel van de boerderij van het Odaklooster in brand. We zagen de rookzuil en de het vuur opgaan. Niemand mocht zich op straat begeven, we hielden het nog maar bij ons keldertje.'

Wim van Rooij vertelt dat...

'Ons gezin, samen met een flinke groep anderen, in totaal zo'n 70 personen, 6 weken in de grote koelkelder van Nutricia schuilden. Ook de verwarmingskelder onder de kerk bood voor bewoners van de Kerkstraat een welkome schuilplaats. Er waren maar er weinig mensen die Engels spraken en mijn vader (Onderwijzer Harrie van Rooij) trad op als tolk.'

Gerard Boleij hoorde in de schuilkelder het vliegtuiggeronk minder worden en na enige tijd houdt ook het schieten op:

'We hoorden geroep dat van de straatkant kwam. We waagden ons een voor een naar buiten en we knipperden met onze ogen toen we het daglicht weer zagen. Het was tegen 6 uur en nog steeds wat zonnig. We gingen de straat op en wat zagen wij? Een groot aantal Amerikaanse soldaten. Ze liepen langs de huizen. Ze droegen geweren, maar er waren er ook een aantal die een ander wapen meestorsten dat we nog nooit eerder gezien hadden. Een soort mortierwapen met een pijp van zo'n 10 cm. doorsnee.

Mevr. Alkemade stond met een van hen te praten. Meteen kregen we in de gaten wat er de afgelopen uren had plaatsgevonden. In de tuin van huize 'De Kolk' stond een grote Duitse vrachtwagen uit te branden. Deze was geheel geladen geweest met munitie. Verder was de Hambrug versperd met houten balken. Vóór die balken lag een aantal Duitse soldaten op hun rug met de handen onder het hoofd. Er was dus gevochten om de brug in handen te krijgen. De parachutisten hadden steun vanuit de lucht gekregen. Zij hadden de Duitsers beschoten. Het jonge soldaatje, dat bij de brug op wacht had gestaan en zo nerveus was, was gesneuveld; zijn lichaam lag daar, doorzeefd met kogels.....

Neel dacht dat er 'iets bijzonders' aan de hand was

Nadat Jan Hulsen zijn meisje naar de boer waar ze werkte had gebracht, wilde hij naar huis. Toen hij de verharde weg tussen Rooi en Best naderde, zag hij dat daar alles rustig was:

Bij Neel van de Biggelaar zitten ze gewoon buiten op de bank. Ik vertel wat ik allemaal heb gezien. Ze dachten wel dat er iets bijzonders aan de hand was, want ze hadden de vliegtuigen en de parachutisten ook gezien. Toen ik hen vertelde wat ik had meegemaakt, kwam er vanuit de richting Best een motor met zijspan. Er zitten 2 Duitsers op. Ze reden stapvoets en degene die in het zijspan zat speurde met zijn machinegeweer in de aanslag, de lucht af. Laten we maar achter het huis gaan, zegt Janus v.d. Biggelaar, ik vertrouw de Duitsers niks. We gaan naar achteren en de Duitsers rijden stapvoets voorbij. Pffff..... Mijn ouderlijk huis was 500 meter verder. Toen ik daar even later aankwam zat mijn vader, omdat het zo'n mooi weer was, buiten bij de voordeur. Hij wist van niks, door de bossen rondom ons huis had hij niets gemerkt.

Toelichting

(14) Nol van Roessel is in 1920 in Schijndel geboren. De genoemde tekst heeft hij opgetekend in zijn boekje 'Onder de stùlp'.

(15) Op zondag 17 september landen parachutisten en 70 gliders van de 101^e Airborne Divisie. Op maandag 18 september komen er in Son 385 gliders neer en op zaterdag 23 september 77. Voor deze operatie werden 22 vliegvelden in Engeland als startplek gebruikt.

(16) Dokter Harry Cooymans wilde internist worden en studeerde in 1933 aan de universiteit in Berlijn. Na de brand in het Duitse parlamentsgebouw (Reichstag) keerde hij terug naar Nederland. Hij vestigde zich in Sint-Oedenrode en woonde aan de Lindendijk, tegenover de Hambrug. Al vóór de oorlog uitbrak (in 1939) besloot de dokter in zijn achtertuin een bunker aan te leggen. Waarschijnlijk wegens een tekort aan materialen is die bunker nooit helemaal afgebouwd. Na de capitulatie in 1940 kreeg Cooymans verplicht Duitse soldaten ingekwartierd. Zij bivakkeerden in de tuin. De bunker werd gecamoufleerd. De aanwezigheid van Duitse soldaten weerhield de arts, als lid van de ondergrondse, niet om in die bunker tijdelijk gestrande geallieerde piloten onder te brengen! Tijdens de hevige oorlogshandelingen nabij de Hambrug, kwam de bunker (afm. ca. 2 bij 3 meter) goed van pas en bood aan 20 tot 25 personen een veilig onderdak. Kort na de bevrijding verhuisde dokter Cooymans naar Vught. De bunker raakte in vergetelheid. In januari 2008 ontdekte de toen 16-jarige Floris Postmes met zijn metaaldetector de bunker in hun achtertuin.

(17) De heer Joh. C. Renders was sinds 1 februari 1925 de gemeenteontvanger van Sint-Oedenrode. Hij woonde met zijn gezin aan de Markt nr. 6.

(18) Jhr. Hubert L.J.M. van Rijckevorsel van Kessel, die al vanaf 25 januari 1915 burgemeester van Sint-Oedenrode was, werd door de bezetter in 1942 uit zijn ambt gezet. Hij werd vervangen door de NSB-er M.J. Tolhoek uit Son. In de hectische dagen na 'Dolle Dinsdag' - 5 september 1944 - vluchtte Tolhoek haastig uit Sint-Oedenrode. De breed gewaardeerde burgemeester Van Rijckevorsel van Kessel overleed onverwacht op 22 september 1946, op 59-jarige leeftijd. Bij de 2^e viering van de bevrijding op 17 september sprak hij nog een dankwoord voor de talrijke aanwezigen. Hij werd op 25 sept. begraven. Hij woonde aan de Markt nr. 8.

